

A modellváltás lehetősége a felsőfokú táncművészképzésben

A magyar felsőoktatás modellváltásának megvalósulása ténykérdés. Az 1950-ben Állami Balett Intézetként megnyílt, 1990-től 2017-ig Magyar Táncművészeti Főiskolaként működő Magyar Táncművészeti Egyetem 2021. augusztus 1-jétől közérdekű vagyongazdálkodási alapítványi fenntartásban álló magán felsőoktatási intézményként dolgozik tovább.

Az alábbiakban az alapítványi működés tartalmi, jogi, szervezeti, gazdálkodási vonatkozásaival összefüggésben foglalom össze gondolataimat. Közel három évtizede dolgozom az intézményben, több vezető munkakört betöltöttem, ezekre a tapasztalatokra és történelmi ismereteimre támaszkodom. Az első fejezetben az egyetem társadalmi, szakmai, munkaerőpiaci beágyazottságát vizsgálom, logikai sémaként használva Kozma Tamás 1990-es *Kié az iskola?* című könyvét. A második fejezet a modellváltás kívánatos alaptéziseit tartalmazza.

Kié a Magyar Táncművészeti Egyetem?

A növendékeké/hallgatóké

Az MTE komplex és optimalizált oktatási-nevelési-szakmai képzési modellben dolgozik. Az ifjúság a képzés egyenrangú tényezője, nem pedig az oktatás tárgya, aki fölött ítélkezünk. A Hallgatói Önkormányzat szenátusi jelenléte és a folyamatos vezetői konzultációk biztosítottak. Az előkészítő jogviszonyos növendékek oktatásszervezése gyermekközpontú, ennek keretében közösségi oktatási formák a szakmai évfolyamok, a gimnáziumi osztályok és a kollégiumi csoportok. Ezek összhangját a benne oktató pedagógusok kapcsolatrendszere és az egyedi tanterv biztosítja. Az intézmény az oktatáson túl elősegíti a beilleszkedést, önállóságra nevel, továbbá szakmai felkészülési és iskolai tanulási lehetőséget, pihenést, rekreációt, biztonságot és egészségvédelmet nyújt. Ennek intézményi struktúrája tanszékekben és azokat összefogó intézetekben, továbbá gimnáziumban, kollégiumban, színházteremben, egészségfejlesztő központban, könyvtárban realizálódik. A minőségi képzéshez szükséges kritikus tömeget a kiválasztás feltételei biztosítják. Az utánpótlás a kilenc éves képzési idejű klasszikus balett szakirányon évente folyamatos, a többi, öt éves képzési idejű művészképző szakirányon (néptánc, moderntánc, színházi tánc) három évenkénti ütemezésben történik. Az előbbi esetben folyamatosan, az utóbbi esetben két évig működnek párhuzamosan az eltérő korú évfolyamok, így a növendékek közötti személyes példamutatás az oktatás szerves része. A tehetséggondozás személyre szabott: házi verseny, országos bemutatkozások, kőszínházi és saját színpadi gyakorlat, nemzetközi kurzusok és versenyek, önálló koreográfiai alkotás lehetősége. Ezzel együtt az egészséges versenyszellem kezelése és kollektív sikertudatépítés (egymás sikerének örülni tudni) szintén része a képzésnek. A tudatos pályaeorientáció ebbe beépítve működik. A gyermekvédelem szakmai összetevői intézményen kívül is érvényesülnek a minőségi és felügyelt külső szereplések által. Az intézmény családpoztító szerepe erős: elősegíti a hátrányos helyzetűek, vidékiek beilleszkedését. Általában cél a szociális biztonság és biztonságérzet nyújtása. A kollégiumi nevelés a csoportkohézió erősítése és önnevelés egységén alapul. Az iskolai étkeztetés alapanyag összetétele a képzés specialitásaihoz igazodik. A pályaealkalmassági problémák

kezelése humánus: szakirányváltás lehetősége, próbaidő biztosítása, egészségügyi és pszichológiai tanácsadás, eltanácsolás utáni közismereti oktatás átmeneti biztosítása.

A táncos és próbavezető, a koreográfus, illetve tánctanár képzésben munkahelyi elfoglaltsághoz igazodó az órarend: a nappali tagozat heti négy-öt napos, az esti tagozat heti két napos kontakt jelenléttel tanul. Regionális képzési lehetőségek a táncos és próbavezető szakon: Nyíregyháza – néptánc; Pécs – moderntánc; Győr – klasszikus balett; Marosvásárhely – néptánc. Mindezt kiegészíti az országos lefedettségű alap- és középfokú partneriskolai hálózat. A hallgatóknak rendelkezésükre áll szakmai előadói és publikációs lehetőség egyetemi tudományos rendezvényeken és kiadványokban. Az egyedülálló szakstruktúra miatt jellemző a tanulmányi osztály munkatársainak személyes odafigyelése, s a rektori egyedi méltányossági hatáskör rugalmas alkalmazása.

A szülőké

A Szülői Munkaközösség hetven éve az intézmény része, a gimnáziumi osztálystruktúrának megfelelő tagolásban. Törekszünk az ún. szakmai „fekete doboz”-effektus minimalizálására: évfolyamvezető balettmesteri fogadóóra hetente állandó időszámban, szülői értekezlet, szülői bemutatóóra, házi színpadi előadás, szülői kezdeményezésű külső szakmai programok (pl. fellépés, kurzus, részképzés) pozitív hozzáállású szakmai kontrollja. Rendszeresek a vezetői tájékoztatások, konzultációk. Családbarát intézményi megoldások a felvételi előkészítésben: balett stúdió, mint pályaorientáció és tehetséggondozás; vidéki tehetségcentrumok: a lokális bevonás lehetősége, Budapestre költözés nélkül. A növendékek egész napos ellátása biztosított, továbbá egészségügyi prevenció, drogvenció, orvosi felügyelet. A párhuzamos gimnáziumi oktatás tananyaga általános tantervű, tehát az intézmény esetleges elhagyásakor az állami oktatásba való átlépés zavartalan. A gimnázium integrált (a kollégiummal egységes) és szakmailag autonóm intézmény. A pályaalkalmassági problémák kezelése humánus: lásd a növendékekről szóló fejezetben. A szülői öntevékenység igénylése és elismerése megvalósul: iskolai rendezvények, közösségi programok, A Jövő Táncosaiért Alapítvány működtetése. Az MTE kizárja a szülői közreműködés bevonásának kockázati tényezőjét, tehát a szülői szerepvállalás nem befolyásolhatja a növendék előmenetelének iskolai megítélését.

A pedagógusainké

Az MTE pedagógusai differenciált közalkalmazotti közösségekben dolgoznak: felsőoktatási besorolásban a szakmai és szakmódszertani oktatók (mesterek), a zongorakísérő művésztanárok és az elméleti oktatók, köznevelési besorolásban a gimnáziumi tanárok és a kollégiumi nevelők. Az intézményi munkajogi keretek okszerű szervezeti felépítésben tükröződnek: tanszékek, gimnázium, kollégium, más szervezeti egységek. További keresztmetszet az intézetek, szakok, szakirányok, tantárgyak szerinti oktatói kollektívák rendszere. Széles körű információáramlás és beleszólási jog létezik, az intézményi értekezletek típusait, valamint az oktatók részvételi jogait az SZMSZ szabályozza. A szakmai oktatói pálya mint a művészpálya utáni második életpályamodell jelenik meg: hivatástudat, egyedi ismeretek, második karrier lehetősége: egy életen belül kétszer csúcsra jutni kevés szakmában lehetséges. Az intézmény saját szándékú elhagyása nem jellemző, mert az itt felhasználható tudás ilyen színvonalon máshol nem adható át. Jelentős a törzsgárda: többségükben élethivatásszerű foglalkoztatotti állomány, alacsony fluktuáció. Ehhez képest sajnos méltatlanul alacsony bérezés, mint negatív tényező. Kiegyenlített oktatói korfa, az új nemzedékek bevonása folyamatos. Az oktatói utánpótlás nevelést elősegíti a bensőséges mester-tanítvány viszony. Az oktatói szakmai előmenetel lehetősége maximálisan biztosított, az oktató által elért szakmai/tudományos eredményt/fokozatot magasabb besorolásba lépés

követi. A gyakorlati tárgyaknál a mesteroktatói kategóriát tíz év után következetesen alkalmazzuk. Párhuzamos tehermentesítés: minden tantárgyra, kurzusra van másik oktató, a helyettesíthetőség biztosított. A szakmai főtárgyi csoportos vizsgák bizottság előtt zajlanak, tehát az oktatói teljesítmény értékelése nyilvános, áttekinthető, összehasonlítható és ellenőrizhető. A szakmai előmenetel támogatása tanulmányi szerződéssel történik: újabb mesterszak, doktori képzés, habilitációs eljárás. További szakmai támogatások: hazai és nemzetközi konferencia és tanulmányút részvétel, nyelvoktatás. Előadói és publikációs lehetőségek belső biztosítása: saját rendezésű konferenciák, saját kiadású folyóiratok és kiadványsorozatok. Az oktatás mellett ezt erősítő párhuzamos szakmai élettér biztosítása és támogatása: színházi, táncgyűttesi, egyéni előadóművészi pálya; kutatói, illetve további oktatói foglalkoztatás; egyetemi oktatók párhuzamos közoktatási gyakorlata, mint korosztályilag releváns tapasztalatszerzés. A pedagógusi lét az intézmény önállóságának fontos tényezője: szakmai, oktatási, tanterv- és tananyagfejlesztési autonómia. Mestereink a hazai táncszakmai elit megbecsült tagjai, többen társulatvezetők, állami és szakmai tisztségek betöltői.

Az államé

Az MTE Magyarországon egyedi intézmény, fenntartása állami feladat, mindig az is volt. 1950-től egyenletes szervezeti fejlődést mutat: kezdetben középfokú, majd felsőfokú intézet, később főiskola, végül egyetem. A folyamat a többi művészeti felsőoktatási intézményekhez képest fáziskéséssel történt, így az MTE hozzájuk képest is sajátos. Nem illeszthető be semmilyen más intézményi modellbe az életkori sajátosságok miatt, ezért az általános szabályok mellett mindig speciális, illetve mentesítő rendelkezések alapján működött. Az egyedülálló intézményi modell gyakran ütközött az oktatás egészére vonatkozó jogszabályokkal; ilyenkor az általános jogszabályt módosították (pl. 1961:III. tv.; 1993:LXXX. tv.). Szerencsés esetben a jogalkotó valamely új kódex bevezetésekor eleve figyelembe vette az intézmény képzési sajátosságait (pl. 1985:I. tv.; 2011:CCIV. tv.). Az MTE alaptörvényi autonómiája több lábon áll: az állami felelősség felsőoktatási és közoktatási, valamint a művészeti élet alkotói szabadsága terén egyaránt érvényes. Az állam megjelenik, mint szabályozó, megrendelő, intézményfenntartó, munkaadó, szakképesítést kiadó és elismerő, továbbá oktatásigazgatási szerv. Az állami fenntartói felelősség független attól, hogy milyen módon gyakorolják: önálló, integrált vagy alapítványi formában, illetve hogy az intézmény mikor melyik minisztériumhoz tartozott. Az MTE finanszírozása sokáig kizárólag bázisalapon történt, a normatív finanszírozásban egyedi normákat igényel. Az MTE piacorientált, bár a hazai felvevőpiac (színházak, táncgyűttesek, művészeti iskolák) alapvetően állami támogatással működik. Kérdés, hogy mennyiben létezik állami oktatástervezés a tánc területén?

A táncszakmáé (előadóművészeti szervezetek; alap- és középfokú táncoktatás)

Az MTE alapfeladata a hazai táncszakma és táncoktatás ellátása jól képzett, sokoldalú táncosokkal és pedagógusokkal, minden műfajban. Minden nemzetközi dimenzió annyiban értelmezhető, amennyiben elősegíti a nemzetközi képzési színvonal beemelését, és nem veszélyezteti a hazai felvevőpiac kiszolgáltatásának elsődlegességét, illetve megismerteti külföldön a magyar táncpedagógia eredményeit. Állandó és intézményes kapcsolat áll fenn a táncgyűttesekkel. Ennek jellemzői a szakmai együttműködési keretszerződések, az együttes szakmai gyakorlat, a társulati igények megjelenése a tantárgyi kínálatban, a képzési helyekben (vidék), osztályok indításában, az oktatási időbeosztásban. Erősek a személyi kapcsolatok: társulatvezetők bevonása testületekbe (Művészeti Tanács, záróvizsga bizottság, házi verseny

zsúri, egyéb konzultációs fórumok). A Konzisztórium szerepe kettős: állami ellenőrzés mellett szakmai konzultáció és véleményezés. Speciális kapcsolati formák: Társadalmi Tanácsadó Testület, Nagy Táncválasztó rendezvény, *Táncművészet* folyóirat kiadása. Az MTE – oktatói révén – jelen van a táncszakmai közéletben: EMMI Táncművészeti Bizottság, Magyar Táncművészek Szövetsége Elnöksége, Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető Tanács, NKA Táncművészeti Szakmai Kollégium. Táncszakmai személyiségek részvétele az MTE életében folyamatos: intézményi testületi tagság, közalkalmazotti oktatói státusz, óraadói megbízási szerződés, címzetes oktatói elismerés, partneriskolai oktatói/vezetői kapcsolat. A táncszakma felelőssége, hogy az akadémiai szférában a tánc (tánctudomány) önállóan sajnos nem jelenik meg, sem a Magyar Művészeti Akadémia, sem a Magyar Tudományos Akadémia szintjén.

A táncoktatásban a szakmai szervezetekkel fennálló kapcsolatok projektszerűek, ezt intézményesíteni szükséges. Ebben szerepe lehet a nemrég zárult EFOP-pályázatnak, a partneriskolai hálózatnak, a tánctanár mesterszak művészeti iskolai oktatói igényeket kielégítő összehangolásának. A mennyiségi munkaerő kereslet pontosan kiszámítható, a minőségi keresletváltozás esetében más a helyzet. Fontos a távlati munkaerőpiaci igények figyelembe vétele, az új trendek nyomán követése. A felvevőpiac részéről sokoldalú képzési igény jelenik meg, az itt oktató társulatvezetők révén a piaci érdekérvényesítés közvetlenül érvényesül.

Foglalkoztatási szempontból az alábbi esetek lehetségesek: 1. Hazai illetőségű hallgató végzés után itthon marad. 2. Hazai illetőségű hallgató végzés után külföldön vállal munkát. 3. Külföldi illetőségű hallgató végzés után itt marad. 4. Külföldi illetőségű hallgató végzés után külföldön vállal munkát. 5. Képesítés nélküli hazai táncos itthon dolgozik. 6. Képesítés nélküli külföldi táncos itt dolgozik. A hazai táncszakma és az MTE egymásra utaltságának fontos eleme a lehetőségek közötti prioritások meghatározása. E tekintetben elsődleges a hazai táncos itthoni foglalkoztatásának biztosítása. Szükséges annak vizsgálata, hogy a képesítés nélküliek foglalkoztatása mennyiben játszik közre az itthon végzett hazaiak külföldre távozásában. A táncszakma szempontjából hasznos a nálunk tanult külföldiek végzés utáni ittmaradása. A nálunk tanult, végzés után eltávozó külföldiek képzése a magyar táncművelés eredményeit népszerűsíti külföldön.

A táncművészeti felsőoktatás lehetséges modellváltásának alaptézisei

A tradíció jelentősége

A művészeti egyetemek célja, feladata másfél évszázada adott. Az öt mai művészeti egyetem jogelődjeinek létrejötte az 1865–1884 közötti két évtizedre tehető. Azóta autonómiájuk, szakmai monopolhelyzetük, állam általi fenntartásuk és képzési területeik túlnyomó része változatlan. A képzési szintek belső, szerves fejlődés útján folyamatosan emelkedtek, a képzési kínálat pedig az új műfajok megjelenésével együtt bővült. A képzés tehetségalapú, tehát kulcskérdés a kiválasztódást biztosító kritikus tömeg. A „legjobb” kategória ez esetben nemcsak objektív, hanem relatív mércén is alapul. Az előadóművészeti felsőoktatás a tartalom elsődlegességének elvén nyugszik, a művészetben a „fejlődés”, tudományra jellemző fogalomként, nem értelmezhető.

A megfontolt változtatás követelménye

A művészetoktatás módszertana nem ideológiai meghatározottságú, alapja a tehetségre és a személyes odafigyelésre épülő eredendő minőségbiztosítás. Ezek az intézmények alapvetően

érzelmi közösségek. A professzionális művészképzésben részt vevő, a személyes példamutatás mellett pedagógiaileg hitelesen oktató iskolateremtő szakemberek („mesterek”) létszáma korlátozott. A művészeti alkotási folyamat emocionális alapú, tehát kulcskérdés a nyugalom. Ha a mester indiszponált, nincs helyette tankönyv. A képzések életkori meghatározottsága miatt az esetleg elhibázott oktatási periódus szinte pótolhatatlan és legtöbbször nehezen vagy nem javítható.

A finanszírozási paradigma

A táncművészképzés klasszikus piaci értelemben (kereslet-kínálat) nem termelő ágazat. A Baumol–Bowen-modell (1965) bizonyította, hogy az előadóművészet (színház-, zene- és táncművészet) objektíve képtelen az önfenntartásra, mert az ágazat termelékenysége GDP-viszonylatban mindig a nemzetgazdasági átlag alatt marad, miközben a költségek (különösen a döntő részt kitevő bérköltségek) az átlaghoz igazodnak. Az extenzív fejlődés általában véve korlátos, mert a rendelkezésre álló tehetségek száma is az. A támogatásszerzési affinitás erősen függ az ágazatot meghatározó művészek személyétől, szoros kapcsolatban a nemzetközi közmegegyezésen alapuló kulturális értékteremtő képességgel és a közönségsikerrel.

Az állami szerepvállalás pótolhatatlansága

Az állami szerepvállalás minden szempontból meghatározó (jogszabályi keretek, oktatási elvárások, képzési követelmények és szintek meghatározása, nemzeti kultúra művelése iránti felelősség, munkaerőpiaci befolyás) állami jelenlét miatt az MTE további működtetésében az állami szerepvállalás megkerülhetetlen. Az állam eszköztár maximális kihasználása szükséges. Ilyen értelemben a modellváltás nem az állami működtetés *alternatívája*, hanem annak hatékonyabb megvalósítási *eszköze*. Az állam végső fenntartói felelőssége modellsemleges.

A nemzetközi mérce érvényesülése

Az MTE képzési struktúrája, életkori palettája és tartalmi sokszínűsége a világon egyedülálló, hét évtizedes sikertörténettel igazolt intézményi modell. Az előadóművészet tartalmának nemzeti dimenziója (kulturális önazonosságtudat-építés) nem lehet vita tárgya. Módszertani, formanyelvi és stiláris kérdésekben a mércét az egyetemes nemzetközi követelményszint jelenti, amelynek számos technikai eleme objektív összehasonlíthatóságon alapul. Ezt figyelmen kívül hagyni szintén nem lehet.

A pedagógusképzés társadalmi szerepe

Az MTE tánctanár képzése, illetve az ezt megalapozó táncos és próbavezető szak országos viszonylatban egyedülálló társadalmi szerepet tölt be a gyermekek nevelésében, fejlesztésében, mentálhigiénés jólléti állapotának előmozdításában. Az alap- és középfokú művészeti iskolák tantestületeiben meghatározóak a nálunk végzett táncpedagógusok; ez semmilyen más egyetem tanárképzéséről nem mondható el. A modellváltás során ennek fenntartására, további erősítésére ügyelni kell.

A konszenzusos jövőkép kialakításának elve

A modellváltás során érvényesítendő legfontosabb szempontok mind a jelenlegi fenntartó, mind az egyetem polgárai részéről: *felelősség* az intézménnyel szemben a modellváltásban rejlő lehetőségek felismerésére és kihasználására, *őszinteség* magunkkal szemben a modellváltás kapcsán felmerülő esetleges szervezeti és működési veszélyek kimondására. Közös állami és társadalmi felelősség olyan köznevelési és felsőoktatási mikrokörnyezetet teremteni, illetve hosszú távon fenntartani, amelyben a szülők, gyermekek és hallgatók továbbra is szívesen választják ezt az iskolát.